

TUĞBA KAPLAN

Osmanlı'nın Avrupa görmüş kızları

Yazar Güldane Çolak Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maarif Nezareti dosyalarına ait belgeler ışığında "Avrupa'da Osmanlı Kızları"nı anlatan bir kitap yazdı. Kitapta kız çocuklarının okutulmama sorununa Osmanlı'da el atıldığı ve kadının eğitime değer verildiğine dair önemli bilgiler var.

Kadınların eğitimi ve iş hayatındaki konumu, yıllardır birçok tartışmanın konusu olarak yer alıyor. Bu tartışmalar genellikle İslam'da ve Osmanlı'da kadına gereken değerin verilmediği, iş hayatında yer almadığı ve eğitimden yoksun bırakıldığı sonucuna varıyor. Hatta Cumhuriyet kurulduktan sonra kadınlara ve kadınların eğitime, gelişimine önem verildiği şeklinde yaygın bir kanaat hâkim. Yazar Güldane Çolak'ın Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maarif Nezareti dosyalarına ait belgeler ışığında yazdığı 'Avrupa'da Osmanlı Kızları', bu kanaatin çok asılsız olduğunu gösteriyor. Son yıllarda Osmanlı kadını ve özellikle eğitimi konusunu ele alan çalışmaların sayısı giderek artsa da, Osmanlı döneminde kız öğrencilerin eğitiminde bir üst nokta olan Avrupa'da eğitim meselesi bakir bir alan. Bu vesileyle kitapta Avrupa'ya gönderilen kızlar, aldıkları eğitim ve kendi ağızlarından tecrübeleri, Osmanlı'nın verdiği destek anlatılıyor. Hatta sadece Müslüman olanlara değil gayrimüslim kızların da ne zaman, hangi ülkeye, hangi eğitimi almak için gittiği bilgilerine belgeleriyle yer veriliyor.

Adı	Bulunduğu Yer	Okuduğu Bölüm	Burs Sağlayan	Gidiş Tarihi
Aranik Siramarkiyian	Cenevre	Müzik	Maarif Nezareti	1910'da tahsisat bağlandı
Nevart Siramarkiyian	Cenevre	Elişleri	Maarif Nezareti	1910'da tahsisat bağlandı
Aznif Mehderyan	Fransa	Resim	Maarif Nezareti	1910
Hıranuş Hanım	Paris	Müzik, piyano	Maarif Nezareti	1910
Katerina Danilçef	Versailles	Fransızca	Maarif Nezareti	1911
Katerina Hanım ⁶⁸	Petersburg	Tıp Fakültesi	Maarif Nezareti	1911
Ester Esknazi	Versailles	Fransızca	Maarif Nezareti	1911
Vartanuş Aleksanyan	Versailles/Sevres	Fransızca	Maarif Nezareti	1911
Anastasya Karayanides	Versailles/Sevres	Fransızca	Maarif Nezareti	1911
İskohi Kavanozyan	Paris	Müzik	Maarif Nezareti	1912

Her şey, II. Meşrutiyet'le başlar

Osmanlı'nın kadınlara ve eğitimlerine verdiği önemi görebilmek adına, o günkü sürece bakmakta fayda var. Tanzimatla birlikte batılılaşma etkisinin Osmanlı kadın hayatına da yansması kaçınılmaz olur. II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde jöntürklerin kadınları da kapsayan yenileşme siyaseti, Osmanlı kadınına iktisadî ve sosyal hayatta aktif olarak görür. İkinci Meşrutiyet'le kızlara yönelik üniversitenin hayata geçirilmesi için ilk adım atılır. Kadınların üniversiteye kavuşmaları, 1913-1914 öğretim yılının ikinci yarısındadır. Darülfünun'da kadınlara ilk üniversite eğitimi konferanslar şeklinde başlar. Bu derslerde Darulmuallim ve Darülfünun muallimleri tarafından kadın hakları, ev bilgileri (el işi, ev iktisadı, ev idaresi), ilk yardım, kadın sağlığı fenniye, tarih ve pedagojiye ait konular anlatılır. İnas Darülfünunu ise 1914- 1915 döneminde üç şubelik bir üniversite olarak hayata geçer. İlk yıl Edebiyat, Riyaziyat, Tabiiyyat şubelerine 22 öğrenci kaydedilir.

Ver elini Avrupa

İlk etapta bu üç şubelik üniversite başarıyla tamamlanır. Sıra kadın eğitiminde Avrupa'da tahsil projesindedir. Avrupa'ya öğrenci gönderme uygulaması Sultan II. Mahmud zamanında 1830 yılında Serasker Hüsrev Paşa'nın himayesinde dört talebenin Fransa'ya gönderilmesiyle başlar. Zamanla Avrupa'ya kız öğrenci gönderme fikri de tartışılır. Zira Maarif Nezareti, Avrupa'ya öğrenci göndererek, eğitim kurumlarının modernleşmesiyle farklılaşan müfredatta istihdam edilebilecek muallimelerin niteliğini artırmayı amaçlar. Bu dönemde Maarif Nezareti, yabancı ülkelere göndereceği öğrencileri gazetelerde ilan ettiği sınavlarla

belirler. Erkek adaylardan farklı olarak kızların mezuniyet notlarına, yeteneğine veya okul yönetiminin görüşüne bakılarak, ehliyetli olup olmadıklarına karar verilir.

Aznif Mehderyan: Avrupa'ya gönderilen ilk Osmanlı kızı

1910-11 öğretim yılı Osmanlı'nın Avrupa'ya asli olarak kız öğrenci gönderdiği sene. Hatta Pera Esayan, mezunu Aznif Mehderyan, belgelere göre devlet desteğiyle Avrupa'ya gönderilen ilk Osmanlı kızı. O dönemde gazetelere verilen ilanla Avrupa'ya Rum, Ermeni, Bulgar ve Musevi cemaatinden birer kız öğrenci seçileceğine, Fransa ve Almanya'ya gönderileceğine dair sınav ilanı vardır. Osmanlı'nın gayrimüslim kızlara öncelik vermesinin sebebi ise kızların zaten yabancı okullardan mezun olması. Bu durumda kızlar dil konusunda sıkıntı çekmeyecekleri gibi, hem daha çabuk adapte olacak hem de kısa sürede muallime olup geri döneceklerdir. Ama gelin görün bu Müslüman Osmanlı kızlarının önünü açan bir uygulama olsa da, hakkının yendiğini düşünerek kırılanlar da olur. Hatta Kadınlar Dünyası isimli mecmuada bu konu dinî ve millî argümanlarla savunulur: "Hazret-i Peygamber Efendimiz (sas) 'İlim velev Çin'de dahi olsa gidip alınız.' fermanında bulunmuştu. Ve yine 'İlmin taleb ve tahsili kadın ve erkek her bir mümin üzerine farzdır' buyurulmuş. Bugün ilim ve fennin Çin'de değil, Avrupa'da olduğunu herkes bilir." Bu savunmaya rağmen, Avrupa'da Müslüman kızlara tahsilin önündeki engelin aşılması zaman alır. Müslüman kızlar için Avrupa tahsili sakıncalıdır, çünkü yüksek tahsille dönecek kızların kendilerine göre eş bulamama endişesi hâkimdir. Müslüman kızların Avrupa eğitimi, 1913-1914 eğitim öğretim yılında başlar. İlk gönderilen Müslüman talebelerin biçki-dikiş, ütücülük, leke çıkarma, idare-i beytiyye gibi Avrupa'da

öğrenilmesi zaruri olmayan bir dalda gönderilmesi ise hayli ilginç. Zamanla kadınlar için Avrupa'da eğitim konularının farklılık gösterdiği biliniyor.

'Kadın, çocukların ilk öğretmeni olarak bir toplumu inşa eder'

Güldane Çolak: Kız çocuklarının eğitimi ve kadınlığın gelişimi Osmanlı döneminde de oldukça önemsenen bir konu. Kadın eğitiminde "kadın, çocukların ilk öğretmeni olarak bir toplumu inşa eder" noktasından bakılarak hareket edilmiş.

19. yüzyılda açılan kız okulları ve kız okullarının müfredatlarında yer alan derslerin çeşitliliğine baktığımızda bunu görebiliyoruz. Bu anlamda, henüz 1910'da kız öğrencilerin devlet bursuyla Avrupa'ya gönderilmeye başlanması bunun en güzel örneklerinden biri. Bu belgelere bakınca bugün hâlâ uğraştığımız kız çocuklarının okuması meselesine Osmanlı döneminde el atılmış olduğunu görüyoruz. Ayrıca kız okullarında görev alacak kadın öğretmenler yetiştirmek için 1870'te Kız Öğretmen Okulu Darülmuallimat'ın açılması ve kadın öğretmenlerin nitelik ve niceliğini artırmak için yapılan çalışmalardan. Avrupa'da yetiştirilen öğrencilerin kız okullarında muallime olarak istihdamı ise dönemin kızlara yönelik eğitim politikasını yansıtıyor.

Osmanlı'nın Avrupa görmüş kızları

Mukbile Reşad: Belgelere göre güzel sanatlar eğitimi için Avrupa'ya giden ilk Müslüman kıza. Hamdullah Suphi ve Refet Paşa büstleri yaptığı

eserlerden.

Belkıs Mustafa: İlk kadın ressamlar arasında öne çıkan bir isim. Devlet bursuyla Almanya'ya gönderilir. Berlin Güzel

Sanatlar Akademisi Resim bölümünü tamamlar, 1921'de her malzeme ve teknikle çalışan bir usta ressam olarak yurda döner.

Saada Emin&Suad

Mahmud:Zorlu savaş şartlarına rağmen eğitimlerini bırakmazlar. Aydın Valiliği'nin bursuyla Ekim 1915'te Cenevre (İsviçre) Ecole de Medicine'de tıp eğitimine başlarlar. Saada Emin (Kaatçılar) ülkeye iç hastalıkları uzmanı olarak döner. Yıllar sonra, 1943'te yedinci dönem Manisa milletvekili olarak siyasete atılır.

Fatma Reşit (Atasagun):1901 Edirne doğumlu Fatma Reşit, doktor olmak ister, ancak Darülfünun Tıp Fakültesi kız öğrencilere açık olmadığı için, biyoloji bölümüne girer. Rockefeller adına dört bursiyer seçen bir Amerikalı ile tanışması, ona Amerika'da eğitimin yolunu açar. Boston Tufts Üniversitesi'nde tıp tahsiline başlar ve 1925'te mezun olur. Bir yıl Metropolitan Hastanesi'nde, üç ay Long Island'da çalışır. Sonra kadın hastalıkları ve doğum uzmanı olarak yurda döner.

Belkis Bekir:Ailesinin desteğiyle önce Paris'te diş hekimliği eğitimine başlar. Sonra 1913'te Maarif Nezareti aylık 200 Frank bağışlar. Savaş çıkınca

Cenevre'ye yönlendirilir. Savaş şartlarında tahsiline devam edemeyeceğini düşünür ve Hilal-i Ahmer'de gönüllü çalışmak ister.

Safiye Erol: Romanlarıyla tanınan Safiye Sami (Erol) küçük yaşta gittiği Lubeck'te Türk-Alman Cemiyeti'nden aldığı 20 mark harçlıkla ve bir Alman ailenin yanında kalarak eğitimine devam eder. Almanya'daki eğitimi sırasında yazmaya başlayan Safiye Sami'nin ilk yazısı Leyla ve Mecnun da orada yayımlanır.

Suat Derviş: İlk kadın gazeteci. Eserlerinin farklı dillere çevrilmesiyle uluslararası ün sahibi olur. Kız kardeşi Hamiyet Hanım'a eşlik etmek için Almanya'ya giden ve onunla birlikte Berlin Konservatuarı'na kaydolan Derviş, daha sonra edebiyat fakültesine girerek felsefe derslerini takip eder. Yazar, daha çok Fosforlu Cevriye ile tanınır.

Kadınlar Halk Fırkası

İkinci Meşrutiyet yıllarından sonra sosyal hayatın eğitim alanında daha çok yer bulan Türk kadınının varlık gösteremediği tek alan siyaset olarak düşünülürdü. Cumhuriyet'in ilk yıllarında hemen bu madde gündeme gelir. Başaktör ise Nezihe Muhittin'in çevresinde bulunan kadınlarla kurduğu Türk Kadınlar Birliği'dir. Kadınlar Halk Fırkası adıyla yola çıkan, fakat daha sonra adını değiştirmek durumunda kalan birlik, kadınlara siyaset yolunun açılması için çalışmalar yapar.

